

Halina Zajac-Knapik

Typowe błędy interferencyjne w zakresie gramatyki i leksyki studentów I roku filologii rosyjskiej rozpoczynających naukę tego języka

Błędy są traktowane jako wskaźnik zachodzących procesów uczenia się. Prowadzi to do oceniania błędu jako wyrazu postępów uczącego się. Istnieją poglądy, że błąd należy zwalczać bezwzględnie, traktując jego pojawienie się jako wskaźnik dla nauczyciela, na które sprawności językowe czy też elementy języka należy zwrócić uwagę. „Najczęściej jednak – pisze Hanna Komorowska – mamy jeszcze do czynienia prawie wyłącznie z próbami niedopuszczania do powstawania błędów, a raczej z próbami niedopuszczania do ich powstawania w obecności nauczyciela, ponieważ wiadomo, że w naturalnej sytuacji porozumiewania się w języku obcym, a więc w sytuacji mniej ustrukturalizowanej – pewne błędy wystąpią”¹.

Przyswajane przez uczącego się elementy języka związane są z posiadaniem lub nieposiadaniem przez niego układu odniesienia, z którym porównuje on przyswojone elementy języka. W przypadku, gdy proces nauczania prowadzony jest tak, aby odwracać uwagę uczącego się od języka ojczystego poprzez pomijanie tego języka, jednak mimo to uczący się ma tendencję do zestawiania obu tych systemów poprzez porównywanie i odwoływanie się do znanego już systemu języka. Istnieją różne spojrzenia na rolę języka ojczystego ucznia w procesie przyswajania języka obcego. Jest to, zdaniem Komorowskiej, „jedna z najważniejszych przyczyn rozbieżności stanowisk metodycznych w stosunku do wprowadzania lub eliminowania z procesu nauczania języka obcego gramatyki pedagogicznej, czyli gramatyki B”². Język ojczysty osoby uczącej się języka obcego, będący dla niej układem odniesienia, może w związku z tym „być zarówno źródłem dodatkowych trudności wywołanych przenoszeniem zdobytych umiejętności na właśnie opanowany materiał językowy, jak i czynnikiem ułatwiającym proces uczenia się, co następuje wówczas, gdy przenoszenie nawyków językowych nie staje się przyczyną błędów, a raczej ułatwia zapamiętanie poszczególnych elementów systemu języka obcego lub zrozumienie ich funkcjonowania”³.

Zagadnieniem istotnym dla określenia stopnia i rodzaju trudności, na jakie napotyka uczeń czy student w procesie uczenia się, jest przenoszenie opanowanej

¹ H. Komorowska, *Nauczanie gramatyki języka obcego a interferencja. Audiolingwalizm, kognitywizm, interferencja*, WSiP, Warszawa 1980, s. 82.

² Tamże, s. 104.

³ Tamże.

uprzednio umiejętności na opanowanie innej umiejętności. Proces ten określa się jako transfer. Wyróżniamy kilka typów transferu, tj. transfer negatywny (zwany interferencją), transfer zerowy i transfer pozytywny. Interferencja jest zjawiskiem, które oznacza negatywny wpływ wcześniej wyrobionych umiejętności językowych na umiejętności wykształcone później. Rozróżnia się interferencję międzyjęzykową i wewnątrzjęzykową. W ramach interferencji wyróżniamy hamowanie proaktywne (wpływ wcześniejszej umiejętności na późniejszą), hamowanie retroaktywne (wpływ późniejszej umiejętności na wcześniejszą), hamowanie reproduktywne (trudność odtwarzania wyrobionej już umiejętności), hamowanie asocjacyjne (trudność wyrabiania umiejętności)⁴.

Z punktu widzenia psychologicznych mechanizmów interferencji wewnątrz- i międzyjęzykowej u jej podstaw leżą zjawiska generalizacji bodźca, irriadacji, generalizacji reakcji. Według Komorowskiej, błąd o charakterze interferencyjnym może odzwierciedlać „niedociągnięcia w zakresie kompetencji językowej ucznia wywołane percepcją bodźca bez odpowiedniej analizy korowej lub też wywołane niewyspecjalizowaniem poszczególnych ośrodków nerwowych lewej półkuli mózgowej; niedociągnięcia w zakresie produkcji, które występują sporadycznie, nie świadcząc tym samym o jakichkolwiek niedociągnięciach z zakresu kompetencji”⁵.

Popełnianie błędów przez uczących się języka rosyjskiego jest zjawiskiem nieodłącznym procesu uczenia się. Proces uczenia się implikuje w sposób nieuchronny popełnianie błędów. Błąd w pewnym sensie określa stopień przyswojenia określonego zakresu wiedzy lub sprawności. Między stanem wyjściowym a docelowym procesu uczenia się zachodzi różnica ilościowa. „Prawdopodobieństwo popełnienia błędu – stwierdza Franciszek Grucza – nie osiąga jednak nigdy wartości zerowej. Nie można bowiem nigdy osiągnąć takiego stanu w zakresie przyswojenia jakiegoś zasobu wiedzy lub umiejętności, który by wykluczał w sposób absolutny popełnienie błędu. (...) zjawisko błędu jest zjawiskiem naturalnym, towarzyszącym wszelkiej działalności człowieka (i zresztą nie tylko człowieka) w ciągu całego jego życia, człowiek jest bowiem istotą uczącą się od urodzenia aż do śmierci. Tak jak można mówić o ustawicznym procesie uczenia się lub doskonalenia wiedzy i umiejętności, tak samo można również mówić o ustawicznym procesie popełniania błędów”⁶.

Proces popełniania błędów językowych jest procesem niekończącym się. Poszczególne podsystemy języka podlegają temu procesowi w sposób zróżnicowany. Zdaniem Gruczy, „Pewne warstwy systemu językowego, a także pewne fragmenty tych warstw, są bardziej podstawowe, a nawet niezbędne, tzn. redundantne. Aby móc wobec tego posługiwać się danym językiem, należy opanować przynajmniej owe podstawowe warstwy jego budowy. (...) zachodzi tu następująca prawidłowość: im bardziej zamknięty jest tzw. podsystem językowy stanowiący daną warstwę budowy języka, tym bardziej konieczne jest lepsze opanowanie tego podsystemu. Ale nawet najbardziej zamkniętych podsystemów nie jesteśmy w stanie opanować w sposób absolutny. Oznacza to, że w zakresie tych podsystemów nigdy nie będziemy w stanie zupełnie wyeliminować prawdopodobieństwa popełnienia błędu”⁷.

⁴ Tamże, s. 106–107.

⁵ Tamże, s. 114.

⁶ A. Grucza (red.), *Z problematyki błędów obcojęzycznych*, WSiP, Warszawa 1978, s. 9–10.

⁷ Tamże, s. 11.

O opanowaniu języka obcego mówimy w przypadku, gdy dana osoba jest w stanie zrozumieć utworzone w tym języku wypowiedzi ustne i pisemne oraz jest w stanie tworzyć w tym języku zrozumiałe dla innych wypowiedzi ustne i pisemne. W odniesieniu do pierwszego zjawiska mówimy o receptywnym opanowaniu języka, w odniesieniu zaś do zjawiska drugiego – o produktywnym opanowaniu języka. Rozróżnia się dwie kategorie błędów, tj. kategorię błędów popełnianych na skutek nieopanowania lub niedostatecznego opanowania danego języka, a więc wynikających z niepełnej kompetencji oraz kategorię błędów popełnianych przez kompetentnych użytkowników danego języka, którzy są w stanie błędy te skorygować. Zazwyczaj pojęcie „błąd” odnosi się do pierwszej kategorii błędów, określanych jako błędy „sensu stricto”. W odniesieniu do drugiej kategorii mamy do czynienia z tzw. pomyłkami językowymi, które są określane jako błędy „sensu largo”⁸.

Celem przeprowadzonych przez nas badań było zanalizowanie błędów językowych z zakresu podsystemu gramatyki języka rosyjskiego odnoszących się do błędów „sensu stricto”. Do badań przeprowadzonych przez nas został dobrany taki materiał językowy, aby można było przeanalizować podobieństwa i różnice między językiem rosyjskim a analogicznym materiałem z języka polskiego. W ramach badanego materiału morfosyntaktycznego znajdował się materiał silnie interferujący, podlegający interferencji międzyjęzykowej. Badania zostały przeprowadzone wśród studentów I roku filologii rosyjskiej grup „zerowych” (na podstawie 3 grup). Test objął materiał morfosyntaktyczny z I roku studiów stacjonarnych (uwzględniony w programie nauczania). Test zawierał 30 zdań z zakresu rekcji czasownika (w tym 15 z zakresu rządu przypadkowego i 15 z zakresu rządu przyimkowego). Testowanie zostało przeprowadzone pisemnie. Nie brano pod uwagę ani ortografii, ani opanowania materiału leksykalnego, jako że celem testowania było dostarczenie informacji na temat opanowania materiału morfosyntaktycznego. Na podstawie badań stwierdzono, iż bardzo często przenoszono polskie konstrukcje czasownikowe do języka rosyjskiego. Prawdopodobieństwo popełnienia błędu było tutaj duże, ponieważ wiele czasowników rosyjskich rządzi innym przypadkiem i wymaga innego przyimka niż w języku polskim. Przedstawimy to na przykładach najczęściej występujących błędnych konstrukcji czasownikowych w zakresie rządu przypadkowego, podając jednocześnie odpowiadające czasownikom rosyjskim czasowniki polskie:

Zdania w języku polskim	Zdania w języku rosyjskim
1. Studiuję geologię.	1. * Я изучаю геологию. *Я учусь геологию. (zam. Я изучаю геологию).
2. Uczymy się języka rosyjskiego.	2. *Мы учимся русского языка. *Мы изучаем русского языка. (zam. Мы учим русский язык. Мы изучаем русский язык).
3. Kola zaadresował list do kolegi.	3. * Коля заадресовал письмо другу. (zam. Коля адресовал письмо другу).
4. Dyskutowaliśmy nad referatem.	4. * Мы дискутировали о докладе. * Мы беседовали над рефератом. (zam. Мы обсуждали доклад).

⁸ Tamże, s. 13.

5. Ania szybko opanowała język angielski.	5. * Аня быстро овладела английским язык. * Аня быстро научилась английского языка. (zam. Аня быстро овладела английским языком).
6. Pasjonuję się językiem hiszpańskim.	6. * Я увлекаюсь испанском языке. (zam. Я увлекаюсь испанским языком).
7. Pasażerowie czekają na autobus.	7. * Пассажиры ждут на автобус. (zam. Пассажиры ждут автобуса).
8. Piszę list do swojej cioci.	8. * Я пишу письмо своей тётти. *Я пишу письмо к своей тётте. (zam. Я пишу письмо своей тётте).
9. Dzwonimy do mamy codziennie.	9. * Мы звоним к маме ежедневно. (zam. Мы звоним маме ежедневно).
10. Siedzę w domu i słucham muzyki.	10. * Я сижу домой и слушаю музыки. (zam. Я сижу дома и слушаю музыку).
11. Wracam do domu z pracy.	11. * Я возвращаю домой из работы. *Я возвращаюсь домой из работы. (zam. Я возвращаюсь домой с работы).
12. Na zajęciach korzystamy ze słowników.	12. * На занятиях мы пользуемся из словарей. (zam. На занятиях мы пользуемся словарями).

Oto przykłady użycia błędnych konstrukcji czasownikowych z zakresu rządu przyimkowego:

Zdania w języku polskim	Zdania w języku rosyjskim
1. Przygotowuję się do zajęć.	1. * Я готовлю к занятиям. * Я приготовлюсь к занятиям. (zam. Я готовлюсь к занятиям).
2. Andrzej ożenił się z Tanią.	2. *Андрей женился с Таней. (zam. Андрей женился на Тане).
3. Misza zakochał się w Ani.	3. * Миша влюбился в Ани. (zam. Миша влюбился в Аню).
4. Siedzę przy stole.	4. * Я сижу у стола. * Я сижу за стол. (zam. Я сижу за столом).
5. Usiedliśmy do stołu.	5. * Мы сели за столом. * Мы сядились за столом. (zam. Мы сели за стол).
6. Siedzę w fotelu.	6. * Я сижу на кресле. (zam. Я сижу в кресле).
7. Płaszcz wisi na wieszaku.	7. * Пальто висит на вешалку. (zam. Пальто висит на вешалке).
8. Tata powiesił obraz na ścianie.	8. * Папа завесил картину у стены. (zam. Папа повесил картину на стену).
9. Kładę zakupy na stole.	9. * Я кладу покупки на столе. (zam. Я кладу покупки на стол).
10. Uczeń położył książkę na półce.	10. * Ученик положил книгу на полке. (zam. Ученик положил книгу на полку).
11. Położyłam wazon z kwiatami na stole.	11. * Я кладу вазу для цветов на столе. (zam. Я поставила вазу для цветов на стол).
12. Ciocia Nusia kładzie się na kanapie.	12. * Тётя Нюся ложится на диване. (zam. Тётя Нюся ложится на диван).

Celem zapobiegania wyżej wymienionym błędom gramatycznym proponujemy stosowanie kwantów informacji lingwistycznej. Zdaniem Janusza Henzla, kwanty informacji lingwistycznej powstają w świadomości uczącego się głównie żywiołowo, w rezultacie redukcji informacji lingwistycznej, otrzymywanej przez uczniów z różnych źródeł (od nauczyciela, z podręcznika i towarzyszących mu pomocy lub na skutek dokonanej przez uczniów generalizacji (na bazie opracowywanych tekstów, wykonywanych ćwiczeń, korekty popełnianych błędów). Kwant informacji lingwistycznej polega na tym, iż uczącemu się jednocześnie z rozbudowaną informacją lingwistyczną jest proponowany jej zredukowany wariant, potrzebny dla bezpośredniego wykorzystania podczas operacji refleksji momentalnej. Kwant informacji tekstowej to zapamiętany fragment tekstu, który może być wykorzystany w gotowej lub przetworzonej formie dla rozwiązania problemu, powstałego w procesie przekodowywania. Kwant informacji lingwistycznej jest to najmniejsza porcja wiedzy lingwistycznej, konieczna i wystarczająca dla rozwiązania problemu, powstałego w procesie przekodowywania. Henzel wyróżnia trzy rodzaje kwantów informacji lingwistycznej: kwanty abstrakcyjno-symboliczne, interrogatywne i egzemplifikacyjne. Kwanty informacji lingwistycznej mogą być wykorzystywane przez uczących się przy rozwiązywaniu problemów, powstających w toku przekodowywania. W związku z tym jako punkt wyjściowy jest podawany ekwiwalent w języku ojczystym, a jako docelowy – ekwiwalent w języku obcym. Jednakże w wypadku, gdy fakt języka rosyjskiego wywołuje u polskiego uczącego się trudności nie tylko w procesie przekodowywania, ale także w procesie percepcji rosyjskiego tekstu, korzystne jest umieszczenie na początku kwantu zbudowanego na zasadzie „z rosyjskiego na polski”, a następnie kwantu zbudowanego na zasadzie „z polskiego na rosyjski”⁹.

Oto przykłady zastosowania kwantów informacji lingwistycznej w odniesieniu do wybranych konstrukcji czasownikowych, będących przedmiotem naszych badań wśród studentów I roku filologii rosyjskiej.

Kwant abstrakcyjno-symboliczny

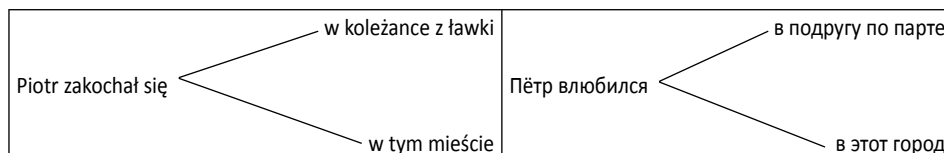
M. + zakochać się + w + Msc.	Им. + влюбиться + в + Вин.
------------------------------	----------------------------

Kwant interrogatywny

(кто?) zakochał się	(w kim?)	(кто?) влюбился	(в кого?)
	(w czym?)		(во что?)

⁹ Я. Генцель, *Квантование лингвистической информации и его применение в лингводидактических материалах по русскому языку*, [w:] *Вопросы лингвистики и лингводидактики. Материалы конференции МАПРЯЛ*, ред. Т. Жеберек, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1996, ss. 214–215.

Kwant egzemplifikacyjny

Odnotowane przez nas błędy leksykalne są to błędy z zakresu użycia leksyki spowodowane podobieństwem fonetycznym wyrazów rosyjskich i polskich oraz brakiem zrozumienia wyrazów rosyjskich, nie zbliżonych pod względem fonetycznym do wyrazów polskich. Błędy wynikające z podobieństwa odpowiedników fonetycznych w języku polskim są popełniane automatycznie, ponieważ student zapamiętał wyraz, nie znając jego rzeczywistego znaczenia, przez co przypisuje mu znaczenie polskie. Oto zdania, w których studenci popełniali błędy:

Wyraz polski, który należało przetłumaczyć w danym kontekście	Zdania w języku rosyjskim
wykładów	1. Я не люблю *занятий по грамматике. (zam. Я не люблю <u>лекций</u> по грамматике).
na lekcji	2. На *лекции польского языка мы читали стихотворения Мицкевича. (zam. <u>На уроке</u> польского языка мы читали стихотворения Мицкевича).
w tym zdaniu	3. Ты допустил ошибку в этом *здании. (zam. Ты допустил ошибку в этом <u>предложении</u>).
budynek	4. В конце улицы мы увидели *будынок школы. (zam. В конце улицы мы увидели <u>здание</u> школы).
do teczki	5. Андрей положил книгу в *течку (в *бумажник, *папку, *сумку). (zam. Андрей положил книгу в <u>портфель</u>).
portfel	6. Мой отец носит *портфель в кармане пиджака. (zam. Мой отец носит <u>бумажник</u> в кармане пиджака).
kolor	7. Ольга любит белый *свет. (zam. Ольга любит белый <u>цвет</u>).
kolory	8. Любимые цветы мамы – это коричневый и зелёный. (zam. Любимые <u>цвета</u> мамы – это коричневый и зелёный).
kwiaty	9. По случаю дня рождения Тамара получила *светы. (zam. По случаю дня рождения Тамара получила <u>цветы</u>).
ojczyzna	10. Моя *страна (*сторона, *отчизна, *сторона) – Польша. (zam. Моя <u>родина</u> – Польша).
rodzina	11. Моя *фамилия (*родина) – это моя сестра Аня, мой брат Павел, мои родители. (zam. Моя <u>семья</u> – это моя сестра Аня, мой брат Павел, мои родители).

sprząta	12. Мама *чистит квартиру. (zam. Мама <u>убирает</u> квартиру).
---------	--

Wszystkie podane wyżej formy istnieją w języku rosyjskim, są jednak używane w innym znaczeniu.

Aby zapobiec wymienionym wyżej błędom, proponujemy zastosowanie koncepcji kwantowania informacji lingwistycznej z zakresu leksyki. Kwanty, zawierające informację lingwistyczną z zakresu leksyki, najkorzystniej można stosować w sytuacji, kiedy uczącemu się zagraża niebezpieczeństwo popełniania błędów wywołanych interferencją międzyjęzykową. Korzystne jest włączanie do kwantu dwóch lub więcej interferujących leksemów.

Druga właściwość kwantów, zawierających informację lingwistyczną z zakresu leksyki, polega na tym, że niebezpieczeństwo popełnienia błędu dotyczy nie tylko nieprawidłowego użycia obcojęzycznego ekwiwalentu, ale także nieprawidłowego jego łączenia z innymi leksemami (rodzaj gramatyczny, rząd, łączliwość) oraz nieprawidłowej wymowy, akcentu lub pisowni. W związku z tym kwanty powinny zawierać dodatkową informację z gramatyki, łączliwości, artykulacji, akcentuacji i ortografii¹⁰.

Oto przykłady zastosowania kwantów informacji lingwistycznej na podstawie wybranych wyrazów, w zakresie użycia których studenci popełniali błędy:

портфель	teczka
бумажник	portfel

портфель	teczka	
	portfel	
	portfel	бумажник

teczka	портфель
portfel	бумажник

teczka	портфель	
	portfel	
	portfel	бумажник

Literatura

Publikacje w języku polskim

Grucza A., (red.), *Z problematyki błędów obcojęzycznych*, WSiP, Warszawa 1978.

Harczuk Z., *Interferencja języka polskiego w procesie nauczania języka rosyjskiego*, PZWS, Warszawa 1972.

Komorowska H., *Sukces i niepowodzenie w nauce języka obcego*, WSiP, Warszawa 1978.

¹⁰ Tamże, s. 215–220.

Komorowska H., *Nauczanie gramatyki języka obcego a interferencja. Audiolingwalizm, kognitywizm, interferencja*, WSiP, Warszawa 1980.

Komorowska H., *Metody badań empirycznych w glottodydaktyce*, PWN, Warszawa 1982.

Komorowska H., *Testy w nauczaniu języków obcych*, WSiP, Warszawa 1984.

Publikacje w języku rosyjskim

Генцель Я., *Билингвальная модель речепорождения и вопросы презентации языкового материала в учебниках русского языка*, [в:] *Новые российские реалии и их отражение в современном русском языке*, Издательство АРТ, Ольштын 1994, сс. 35–41.

Генцель Я., *Квантование лингвистической информации и его применение в лингводидактических материалах по русскому языку*, [в:] *Вопросы лингвистики и лингводидактики. Материалы конференции МАПРЯЛ*, ред. Т. Жеберек, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1996, сс. 214–221.

Типичные лексические и грамматические интерференционные ошибки студентов первого курса русской филологии, начинающих изучение этого языка

Резюме

В статье рассматриваются проблемы, связанные с интерференционными ошибками на основании работ Х. Коморовской, Ф. Гручи и Я. Генцеля. Автор статьи обсуждает типичные лексические и грамматические ошибки, допускаемые студентами первого курса нулевых групп. С целью предупредить названные ошибки мы предлагаем применение концепции квантования лингвистической информации.

Ключевые слова: интерференционные ошибки, лингводидактическая информация, межъязыковая интерференция, внутриязыковая интерференция, грамматические ошибки, лексические ошибки

Typical grammatical and lexical interference mistakes by first year students of the Russian department in the beginning stage of learning Russian

Abstract

In the paper, general problems of errors in foreign language acquisition are discussed on the basis of works of H. Komorowska, F. Grucza and J. Henzel. Typical lexical and grammatical interference mistakes made by students of the first year of the Russian department are presented. In order to prevent such mistakes made by students, the author proposes the concept of quantisation of the linguistic information.

Key words: interference mistakes, linguistic information, interlanguage interference, intralanguage interference, grammatical mistakes, lexical mistakes

Halina Zając-Knapik

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Instytut Neofilologii (filologia rosyjska)

e-mail: halinaza@o2.pl

+48126626740